

O'ZBEKISTONDA NODAVLAT PENSIYA JAMG'ARMALARINI XORIJ TAJRIBALARI ASOSIDA TASHKIL ETISH

Xamdamov Quvonchbek Komiljon o'g'li

Bank-moliya akademiyasi magistranti.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.13824992>

Annotatsiya. Ushbu maqolada mamlakatimizda pensiya ta'minoti tizimini samarali tashkil etish, uning moliyaviy manbalarini mustahkamlash masalalarida xorijiy tajribani chuqur o'rganish, xorijiy davlatlardagi pensiya ta'minotidagi ijobiy jihatlarni milliy pensiya tizimimizga tatbiq etish, shu asosda mamlakatimiz pensiya tizimining iqtisodiy, moliyaviy, huquqiy va institutsional asoslarini mustahkamlash masalalari bugungi kundagi dolzarb masalalardan hisoblanib hamda xorij tajribasini qo'llagan holda mavjud pensiya tizimidagi muammolarni bartaraf etish bo'yicha taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: pensiya tizimi, pensiya, nafaqa, majburiy pensiya sug'urtasi, ixtiyoriy pensiya tizimi, pensiya ta'minoti, pensiya fondlari aktivlari.

ORGANIZATION OF NON-GOVERNMENT PENSION FUNDS IN UZBEKISTAN BASED ON FOREIGN EXPERIENCES

Abstract. In this article, an in-depth study of foreign experience in the issues of effective organization of pension provision in our country, strengthening of its financial resources, application of the positive aspects of pension provision in foreign countries to our national pension system, on this basis, economic and financial aspects of our country's pension system, legal and institutional. Considering the issues of strengthening the foundations as current issues and using foreign experience, proposals and recommendations were developed to solve the problems of the existing pension system.

Key words: pension system, pension, pension, mandatory pension insurance, voluntary pension system, pension provision, pension fund assets.

ОРГАНИЗАЦИЯ НЕГОСУДАРСТВЕННЫХ ПЕНСИОННЫХ ФОНДОВ В УЗБЕКИСТАНЕ НА ОСНОВЕ ЗАРУБЕЖНОГО ОПЫТА

Аннотация. В данной статье проводится углубленное исследование зарубежного опыта в вопросах эффективной организации пенсионной системы в нашей стране, укрепления ее финансовых ресурсов, применения положительных сторон пенсионной системы зарубежных стран. нашей национальной пенсионной системы, экономики пенсионной системы нашей страны, финансовые, правовые вопросы и вопросы укрепления институциональных основ считаются актуальными, а предложения и рекомендации по решению проблем существующей пенсионной системы с использованием зарубежного опыта развитый.

Ключевые слова: пенсионная система, пенсия, пенсия, обязательное пенсионное страхование, добровольная пенсионная система, пенсионное обеспечение, активы пенсионного фонда.

KIRISH

O'zbekistonda olib borilayotgan ijtimoiy-iqtisodiy islohotlarning barchasi respublika aholisining manfaatlarini himoya qilish, jamiyatda ijtimoiy barqarorlikni qo'llab-quvvatlashga

qaratilgan. Shu jumladan, ijtimoiy siyosatni amalga oshirish ham aholining o'tish davri davomidagi ijtimoiy jihatdan himoyalanganligini ta'minlashni ko'zda tutadi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan ishlab chiqilgan va amaliyotga tadbqiq etilayotgan 2022-2026 yillarda amalga oshirishga qaratilgan, asosiy maqsadi «Inson qadri uchun» degan ustuvor tamoyilga asoslangan, «Harakatlar strategiyasidan – Taraqqiyot strategiyasi sari» tamoyili asosidagi Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasida amalga oshirishga oid davlat dasturlarida ushbu tizimni rivojlantirishga doir bir qancha vazifalar belgilab qo'yilgan bo'lib, taraqqiyot strategiyasi IV bobining 53 va 54 – maqsadlari aynan pensiya ta'minoti tizimini yanada rivojlantirishga qaratilgan vazifalarni o'z ichiga oladi.

ADABIYOTLAR SHARHI

Novgorodov (2011) nodavlat pensiya jamg'armalarining moliyaviy barqarorligi tushunchasi deganda jamg'arma qatnashchilari va sug'urtalangan shaxslar oldidagi majburiyatlarning bajarilishini yetarli darajada kafolatlaydigan, shuningdek o'z nizomiga ko'ra faoliyatlarini uzoq muddatda rivojlantirish va moliyalashtirish imkoniyatiga ega bo'lishi tushuniladi deb izohlaydi.

Bonchik (2006) nodavlat pensiya jamg'armalarining moliyaviy barqarorligi – bu jamg'arma o'z pensiya majburiyatlarini jamg'armaning moliyaviy oqimlariga ta'sir etuvchi omillar ta'siri ostida bajara olish qobiliyatini kafolatlashidir deb ta'rif beradi.

Vavulin (2016) xususiy pensiya fondlari – notijorat moliyaviy tashkilotlar bo'lib, pensionerlarning ixtiyoriy qo'yilmalari hisobiga ularni moliyaviy nafaqa bilan ta'minlaydi va ular majburiy pensiya sug'urtasi va nodavlat (qo'shimcha) pensiya ta'minoti bilan shug'ullanadilar, deb izohlaydi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI VA EMPIRIK TAHLIL

Jahon amaliyoti ko'rsatishicha, samarali faoliyat yurituvchi davlat pensiya tizimi quyidagi xalqaro talablarga javob berishi lozim (*Vaxabov A.V, 2014*):

- majburiy ishtirok — pensiya tizimi majburiy to'lovlar hisobiga shakllanadi;
- moliyaviy barqarorlik — pensiya fondiga to'lanadigan sug'urta badallar to'lanadigan pensiya summasini to'liq qoplanadi;
- pensiya bilan ta'minlanganlik — pensiya olish huquqiga to'langan badallar hisobiga erishiladi va uning qiymati pensiya fondiga to'lanadigan sug'urta badallar qiymatiga va to'lov davomiyligiga bog'liq bo'ladi;
- pensiya tizim barqarorligi muntazam baholanadi.

Xalqaro pensiya nazariyasida «pensiya rejasi» (ba'zan pensiya sxemasi deb ham yuritiladi) tushunchasi asosiy o'rinni egallaydi. Pensiya rejalar, o'z nomiga monand ravishda, ishchilarni mehnat faoliyatini yakunlagandan so'ng doimiy pul ta'minoti bilan ta'minlash uchun ulardan va ularni yollagan xo'jalik yurituvchi sub'ektlardan olingan pensiya badallaridan tashkil topgan aktivlarni rejali boshqarishni anglatadi.

Pensiya rejalar dunyodagi eng katta kapitalni o'zida jamlagan moliyaviy tizim hisoblanib, ularni boshqarishda moliyaviy menejerlar o'ziga xos mas'uliyat oladilar. Xorijiy mamalakatlar amaliyoti tahlilidan ko'rinadiki, Pensiya fondlarining iqtisodiy ahamiyati shundan iboratki, u iqtisodiyotni rivojlantirishda asosiy moliyaviy institutlardan biri sifatida maydonga chiqib, jamg'arma mablag'larini real iqtisodiyotga investitsiyalash orqali mamlakat iqtisodiyotini

rivojlantirishga xizmat qiladi.

Xususan, tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, tahlil uchun tanlab olingan rivojlangan mamlakatlardagi Pensiya fondlari aktivlarining qiymati 35,3 trillion AQSh dollaridan ortiqligi va bu raqam o'rganilgan mamlakatlar YaIMning o'rtacha 80 foizini tashkil qiladi.

Xususiylar pensiya jamg'armalarining o'z faoliyati davomida tizimli ravishda o'z xarajatlarini kamaytirib bormoqda. Bu ko'rsatkich xususiylar pensiya jamg'armalarining iqtisod va hayotiylik darajasining yuqoriligidan darak beradi. Xususiylar pensiya jamg'armalarining institutsional investorlar sifatida mamlakat iqtisodiyotiga sezilarli darajada ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Xorijiy davlatlarda quyidagi pensiya ta'minoti konsepsiyalaridan foydalaniladi:

- AQSh, Angliya, Kanadadagi konservativ tizim;
- Shvesiya, Daniya, Shvetsariya, Luksemburgdagi ijtimoiy-demokratik tizim;
- Avstriya, Germaniyadagi ijtimoiy jamiyat nazariyasiga asoslangan tizim;
- Fransiya, Belgiya, Yaponiyadagi farovonlik davlati nazariyasiga asoslangan tizim.

Takidlash kerak-ki, Jahon banki tomonidan turli mamlakatlar uchun ko'p darajali pensiya tizimiga o'tish bo'yicha takliflar ishlab chiqilgan.

Birinchidan, bozor munosabatlari va demokratiya fuqarolarga ko'proq erkinlik va davlat tasarrufidan mustaqil bo'lish imkonini berish bilan bir qatorda, ularga o'z hayotlarini farovon qilish, jumladan, ijtimoiy jihatdan ta'minlanish borasida katta mas'uliyat yuklaydi.

Ikkinchidan, har bir davlat qanchalik rivojlangan bo'lishidan qat'iy nazar, moliyaviy imkoniyatlarining chegarasi mavjud. Davlat fuqarolarni, ular mehnat qobiliyatlarini yo'qotganlariga qadar bo'lgan ijtimoiy himoyalanganlik darajasida ijtimoiy ta'minlash imkoniga ega emas.

Shuning uchun har bir davlat fuqarolarning ijtimoiy ta'minlanganlik darajasini o'z imkoniyatlaridan kelib chiqqan holda belgilaydi. Amaldagi pensiya tizimi keskin islohotlarni jadal davom ettirish, pensiya jamg'armasi balansida yuzaga keladigan taqchillikni bartaraf qilish va aksincha, ijobiy qoldiqqa erishish imkoniyatlarini beradi.

Iqtisodiyotning ishlab chiqarish sohasi uchun uzoq muddatli sarmoya yetishmasligi va unga keskin ehtiyoj mavjud sharoitda xususiylar pensiya fondlari birinchidan, uzoq muddatli kreditlash fondlarini oshirish imkonini bersa, ikkinchidan, bunday tuzilmalarning yaratilishi budjetning ijtimoiy ta'minot xarajatlarini kamaytirish imkonini beradi.

XULOSA VA MUNOZARA

O'zbekiston Respublikasi pensiya tizimi va xorijiy mamlakatlar tajribalarini o'rgangan holda quyidagicha xulosa qilish mumkin:

- jamg'arib boriladigan va xususiylar pensiya fondlarini tashkil etishning xuquqiy asoslarini ishlab chiqish va amaliyotga joriy qilish;
- pensiya jamg'armasi mablag'larini investitsiyaga yo'naltirishning moliyaviy mexanizmlarini ishlab chiqish va uning xuquqiy asosini yaratish;
- mamlakatimizda amaldagi qonunlarga qo'shimcha ravishda muhim bo'lgan qonunlar, xususan, «Nodavlat ijtimoiy sug'urta to'g'risida», «Nodavlat pensiya jamg'armasi to'g'risida» qonunlar ishlab chiqilishi va joriy etilishi, muhim ahamiyat kasb etadi.

Shu bilan birga, bu jarayonda pensiya jamg'armasi mablag'larining nafaqalarga

ishlatilishining oldini olish uchun «Muhtoj oilalarga ijtimoiy yordam to'g'risida»gi maxsus qonun ham ishlab chiqilish, qabul qilinishi va amaliyotga tatbiq etilishi lozim.

REFERENCES

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, 28.01.2022 yildagi PF-60-son. 28.01.2022. 2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida.
2. Abdullaev Z.A. (2014) Xorijiy davlatlarda pensiya ta'minoti tizimini isloh etish muammolari. Pensiya ta'minoti tizimini rivojlantirish istiqbollari / Respublika ilmiy-amaliy anjumani materiallari to'plami. Toshkent. 2014. 21 noyabr -13-b.
3. Vaxabov A.V. (2018) "Pensiya tizimini rivojlantirishning xorij tajribasi": darslik.–T.: "Iqtisod-Moliya", 400 b. / Vaxabov A.V. (2018) "Foreign experience in the development of the pension system": Textbook.-T.: "Economics and Finance", 400 p.
4. Abduraxmonov Q.X. (2013) Ijtimoiy soha iqtisodiyoti: darslik.T.: Iqtisodiyot. 2013. 418-b. / Abduraxmonov Q.X. (2013) Economics of the social sphere: Textbook.T.: Economics. 2013. 418-p.
5. Tursunov j.p., Jumabaeva k.b (2023) O'zbekistonda pensiya ta'minoti tizimi: bugungi holat va rivojlanish istiqbollari // Fundamental tadqiqotlar. № 1 (2023) B. 25-33
6. Beknazarov Z. (2015) Pensiya tizimining jahon tajribasini O'zbekistonda qo'llash imkoniyatlari. // Moliya. -Toshkent. 2015. -№2. – B.108.